

Dvije decenije traganja za nestalima i njihove identifikacije

Kathryne Bomberger

U mjesecu junu prije dvadeset godina, na samitu G-7 u Lionu, kada je Bill Clinton, predsjednik SAD-a, predložio osnivanje Međunarodne komisije za nestale osobe, šanse za održiv i učinkovit pokušaj pronalaženja desetina hiljada nestalih osoba iz bivše Jugoslavije – nisu bile izgledne. Dvadeset godina kasnije, integriran sistem – koji uključuje osnivanje specifičnih institucija i donošenje adekvatnih zakona u svrhu rješavanja pitanja nestalih osoba, pristup zasnovan na vladavini zakona, uključenost porodica nestalih u proces i savremene naučne metode – donio je nevjerojatne rezultate.

Kada je 29. juna 1996. godine saopštenjem za medije iz Bijele kuće ozvaničeno osnivanje Međunarodne komisije za nestale osobe, na zapadnom Balkanu je bilo 40.000 nestalih i nedovoljno volje među novim predstavnicima vlasti da se rješavanju ovog pitanja posvete na objektivan i nepristran način.

Istovremeno su se u različitim dijelovima regije odvijali nepovezani i nekoordinirani pokušaji pronalaženja nestalih – zasnovani na različitim metodologijama, a nerijetko upitnim profesionalnim standardima.

U tim je uvjetima broj identifikacija bio mali, a napredak spor. Kao rezultat, brojne porodice su godinama morale živjeti sa "dvosmislenim nestankom" bližnjih. Tim je porodicama normalan, ljudski proces žalovanja ostao zamrznut u određenom trenutku.

A problem nije bio samo osobni, individualni bol. Činjenica da je nestalo toliko mnogo ljudi predstavljala je prepreku vraćanju mira.

Nakon sukoba, kada se traga za velikim brojem nestalih osoba, temelji vladavine zakona stavljeni su na kušnju. Građani s pravom u pitanje dovode kredibilitet vlasti koje ne mogu ili ne žele utvrditi šta se dogodilo sa hiljadama njihovih sugrađana, te ko ne može ili ne želi poduzeti korake koji će odgovorne za nestanke dovesti pred lice pravde.

Pronalaženje nestalih je pomoć preživjelima, ali i postupanje u skladu sa vladavinom zakona; pronalaženje nestalih je direktno vezano za privođenje počinitelaca pred lice pravde. Pronalaženje nestalih je sprečavanje svakog pokušaja da se zataškaju zločini ili zaniječe ono što se dogodilo.

Skrivene grobnice su mjesta zločina. U njima se nalaze dokazi koji se mogu upotrijebiti u sudskim procesima. Proces pronalaženja nestalih pomaže građanima da ostvare pravo na istinu, pravdu i reparacije.

To se ne odnosi samo na građane čiji su bližnji nestali. To se odnosi na *sve* građane – jer sve dok je ijednom čovjeku uskraćena pravda, ona je uskraćena svima.

Prema domaćim i međunarodnim zakonima preživjele žrtve imaju pravo saznati istinu o tome šta se dogodilo sa njihovim nestalim članovima porodice. Vlasti ne mogu *birati* da li će podržati pokušaje pronalazačenja nestalih: oni imaju *obavezu* da podrže te napore. Policija, pravosudni organi i drugi – od opštinskih službenika do šefova vlade – imaju jasnu obavezu da podrže porodice nestalih.

A ta podrška ne smije stati na izražavanju sućuti.

U Bosni i Hercegovini danas imamo stotine nerealizovanih sudskih naloga koji se odnose na slučajeve nestalih osoba: vlasti moraju odvojiti resurse i zaposlenike kako bi ti slučajevi bili riješeni. Nije to tek administrativni problem koji treba riješiti – radi se o planu vraćanja i održavanja pravde u ovoj zemlji.

U oktobru 2004. godine Parlamentarna skupština BiH usvojila je Zakon o nestalim osobama. Taj zakon, između ostalog, nadležne obavezuje da *u roku od godinu dana* osnuju Fond za potpru porodicama nestalih osoba, putem kojeg će se pružati finansijska pomoć preživjelim žrtvama, među kojima je mnogo onih koji spadaju u najranjivije kategorije društva.

Dvanaest godina nakon usvajanja zakona, Fond još uvijek nije osnovan.

Tokom protekla dva desetljeća, više od 70 procenata nestalih u regiji su pronađeni i identifikovani. Da bi pronašli i identifikovali preostalih 12.000 nestalih osoba, vlade su dužne:

- osigurati da porodice nestalih – bez obzira na etničko, vjersko ili nacionalno porijeklo i bez obzira na njihovu ulogu u sukobu – imaju jednako pravo na istinu, pravdu i reparacije, što podrazumijeva donošenje i provođenje relevantnih zakona;
- kreirati centralnu, verifikovanu evidenciju osoba nestalih u sukobima u regiji – što znači da države moraju završiti svoje evidencije i kreirati regionalnu listu: na taj način će se doći do pravih brojeva i osigurati prava preživjelima;
- ubrzati istrage i sudske procese u vezi sa slučajevima nestalih osoba: ti slučajevi se odnose na nepravdu počinjenu u prošlosti, ali isto tako – što je veoma važno – na pravdu u sadašnjosti; i
- riješiti pitanje pogrešnih identifikacija (što se posebno odnosi na Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Kosovo, gdje se u mrtvačnicama nalazi veliki broj neidentifikovanih posmrtnih ostataka).

Ispunjavanjem ovog plana pomoći ćemo desetinama hiljada građana da prošlost ostave iza sebe i ponovno izgrade svoj život.

Kathryne Bomberger je generalna direktorica Međunarodne komisije za nestale osobe.